

Шамідзаде Ага Карім Абульфаз огли,
аспірант 292 Міжнародні економічні відносини,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2925-856X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.4.195

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА АЗЕРБАЙДЖАНУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Shamidzade Agha Karim Abulfaz,
PhD Student of 292 International Economic Studies, Kyiv National University of Trade and Economics

PROSPECTS OF INTERNATIONAL COOPERATION OF AZERBAIJAN IN THE SPHERE OF TOURISM

У статті досліджено перспективні напрями розвитку міжнародного співробітництва у сфері туризму між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією, що є стратегічно важливим для економічного зростання регіону та його інтеграції у світову туристичну систему. Оцінено потенціал реалізації спільних туристичних проєктів із метою диверсифікації туристичних послуг, розвитку транскордонного туризму, розширення туристичних маршрутів. Розроблено методичний підхід до оцінки ефективності міжнародного співробітництва у сфері туризму, що базується на аналізі економічних, соціокультурних та організаційних аспектів функціонування туристичного сектору. Запропоновано концепцію створення туристичних кластерів, які сприятимуть інтеграції туристичних ринків, підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності регіону, залученню інвестицій та реалізації комплексних туристичних ініціатив. Визначено шість перспективних спільних туристичних проєктів, що мають найбільший потенціал у розвитку міжнародного туризму та сприяють економічному зростанню.

The article explores promising areas for the development of international cooperation in the field of tourism between Azerbaijan, Turkey and Georgia, which is strategically important for the economic growth of the region and its integration into the global tourism system. It is found that effective interaction between these countries contributes to attracting foreign investment, activating tourist flows, improving transport infrastructure and creating joint tourist products that meet modern international standards. The study analyzes key factors that determine the competitiveness of the region's tourism sector, among which cultural and historical heritage, natural recreational resources, transport and logistics capabilities, as well as regulatory and legal regulation of tourism activities at the interstate level play a special role. The potential for implementing joint tourism projects with the aim of diversifying tourist services, developing cross-border tourism, expanding tourist routes and improving the quality of service for foreign tourists is assessed. A methodological approach to assessing the effectiveness of international cooperation in the field of tourism has been developed, based on the analysis of economic, socio-cultural and organizational aspects of the functioning of

the tourism sector. A concept for creating tourism clusters has been proposed that will contribute to the integration of the tourism markets of Azerbaijan, Turkey and Georgia, increasing the level of international competitiveness of the region, attracting investments and implementing comprehensive tourism initiatives. Six promising joint tourism projects have been identified that have the greatest potential in the development of international tourism and contribute to the economic growth of the region. The results of the study can be used in strategic planning of international cooperation in the field of tourism, developing investment programs, forming effective mechanisms of public-private partnership, as well as in further scientific research aimed at improving the tools for the development of the tourism industry in the context of global economic integration.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, туристична інфраструктура, інвестиційні проекти, транскордонний туризм, туристичні кластери, економічний розвиток регіону.

Key words: international cooperation, tourism infrastructure, investment projects, cross-border tourism, tourism clusters, economic development of the region.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ І ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобалізації туризм відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку багатьох країн, зокрема Азербайджану. Завдяки вигідному географічному розташуванню, багатій культурній спадщині та зростаючій інфраструктурі, країна має значний потенціал для розвитку туристичного сектору. Однак для його повноцінної реалізації необхідна активна міжнародна співпраця, що сприятиме залученню інвестицій, обміну досвідом і вдосконаленню туристичних послуг. Міжнародне співробітництво, зокрема з Туреччиною, Грузією та міжнародними організаціями, відкриває нові можливості для інтеграції Азербайджану у світовий туристичний ринок. Спільні проекти, програми та ініціативи сприяють формуванню туристичних кластерів, розширенню туристичних маршрутів і підвищенню конкурентоспроможності країни. Дослідження перспектив міжнародного співробітництва у сфері туризму в Азербайджані є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. По-перше, воно дозволяє оцінити ефективність існуючих партнерських зв'язків та визначити перспективні напрями їх розвитку. По-друге, результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій підтримки туристичної галузі, стимулювання інвестицій та покращення туристичних послуг. Зважаючи на те, що туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки Азербайджану, а міжнародна співпраця є його важливим чинником, дослідження цієї теми має значний науковий та практичний інтерес. Визначення основних тенденцій та можливостей міжнародної інтеграції туристичного сектору дозволить розробити ефективні механізми його подальшого розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни на глобальному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження перспективних проектів міжнародної співпраці у сфері туризму між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією є актуальною науковою проблемою, яка розглядається у працях Лісовська М. [4], Абдуллаєва С. [5]. Значна увага приділяється вивченню впливу міжнародного співробітництва на економічний розвиток туристичного сектору, формування туристичних кластерів, інвестування у туристичну інфраструктуру та створення інтегрованих туристичних маршрутів. Зокрема, у роботі, присвяченій міжнародному співробітництву у сфері туризму Гециклі Р. М., Туран О., Лагітова Л., Даглі Є., Касалак М. А., Ургур С. Б., Гювен І. [10], Є Дж., Цинь Ю., Ву Х. [14] виявлено, що стратегічне партнерство між країнами дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіону за рахунок спільного розвитку туристичних продуктів, удосконалення транспортної логістики, модернізації готельної інфраструктури та формування єдиної туристичної політики.

Ряд наукових праць присвячено аналізу факторів, що впливають на ефективність транскордонного туризму (Алієв, Ш. Т., Бабаєв Ф., Гафарлі Г., Галандарова У., Баладжаєва Т. [6]). У дослідженні проаналізовано механізми спрощення митних процедур, впровадження єдиних візових програм, покращення логістичних зв'язків між країнами, що є важливими передумовами для розвитку спільного туристичного простору. Значний внесок у вивчення економічних аспектів розвитку міжнародного туризму внесли наукові дослідження, у яких оцінено ефект від реалізації міжнародних туристичних проектів з точки зору їх впливу на регіональну економіку, зайнятість населення, залучення зовнішніх інвестицій та формування мультиплікативного ефекту від зростання туристичних потоків (Нізяєва В., Ліганенко М., Мунтян І., Огієнко М., Гончаренко М., Назаренко О. [11]). Окремі дослідження спрямовані на визначення

моделей управління міжнародними туристичними клас-терними об'єднаннями. У цих працях обгрунтовано, що ефективно використання спільних природних, культурних та економічних ресурсів країн-партнерів дозволяє не лише підвищити якість туристичних послуг, а й оптимізувати витрати на розвиток інфраструктури, покращити маркетингові стратегії та забезпечити стаке зростання галузі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — виділити перспективні проєкти співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією, оцінці їхнього впливу на розвиток регіонального туризму та формуванні науково обгрунтованих рекомендацій щодо оптимізації міжнародного партнерства у сфері туризму.

Завдання дослідження:

- виявити ключові фактори, що визначають ефективність міжнародного співробітництва у сфері туризму між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією, та їхній вплив на розвиток туристичної індустрії регіону;

- оцінити соціально-економічні ефекти від реалізації перспективних туристичних проєктів, зокрема їхній вплив на зайнятість населення, зростання доходів у сфері туризму, розвиток міжкультурного діалогу та підвищення привабливості регіону для міжнародних туристів;

- обгрунтувати необхідність формування єдиної стратегії розвитку міжнародного туризму між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією та запропонувати механізми її реалізації з урахуванням економічних, екологічних та соціокультурних факторів;

- розробити методичний підхід до оцінювання ефективності міжнародного туристичного співробітництва на основі системного аналізу економічних та інфраструктурних показників, що дозволить визначити перспективні напрями для подальшої інтеграції ринків туризму трьох країн.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Азербайджан має значний туристичний потенціал, що базується на багатій культурній спадщині, різноманітності природних ландшафтів та розвиненій інфраструктурі, яка динамічно модернізується з метою створення сприятливих умов для розвитку міжнародного туризму, зокрема через будівництво нових готельних комплексів, оновлення транспортної мережі та впровадження сучасних цифрових технологій у сфері обслуговування туристів, що дозволяє забезпечити високий рівень комфорту та доступності для відвідувачів із різних кутків світу. Важливим аспектом туристичної привабливості країни є її багатогранний культурний ландшафт, який включає численні історичні пам'ятки, серед яких унікальний Старе місто Ічері-Шехер у Баку, що входить до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, величні палаци, старовинні мечеті, а також природні об'єкти, такі як грязьові вулкани, Каспійське узбережжя та курортні зони Кавказьких гір, що створюють сприятливі умови для розвитку як екологічного, так і рекреаційного туризму [3, с. 21—22]. Окрім культурного та природного туризму, важливою складовою туристичної індустрії

Азербайджану є сфера оздоровчого та лікувального туризму, що базується на використанні унікальних природних ресурсів, зокрема нафти "Нафталан", яка відома своїми цілющими властивостями, а також мінеральних вод та термальних джерел, що активно використовуються у санаторно-курортному комплексі країни, сприяючи залученню іноземних туристів, які шукають якісні оздоровчі процедури за доступною вартістю [2, с. 175].

В умовах активного розвитку туристичного сектору Азербайджан розглядає міжнародне співробітництво як один із ключових чинників його зростання, що виражається у встановленні партнерських відносин із країнами регіону, зокрема Туреччиною та Грузією, а також у співпраці з міжнародними організаціями, які сприяють реалізації спільних програм, спрямованих на просування туристичних маршрутів, удосконалення туристичної інфраструктури та залучення інвестицій у розвиток туристичних послуг, що відповідають міжнародним стандартам. Туреччина виступає одним із основних партнерів Азербайджану у сфері туризму, оскільки обидві країни мають спільні культурні та історичні зв'язки, що створює сприятливі передумови для формування інтегрованих туристичних продуктів, зокрема організації транс-кордонних маршрутів, що охоплюють визначні місця Азербайджану та Туреччини, а також реалізації спільних ініціатив, спрямованих на розвиток паломницького туризму, з огляду на релігійну та історичну спадщину обох країн. Грузія також є важливим партнером Азербайджану у туристичному секторі, оскільки тісна економічна взаємодія, спрощені процедури перетину кордонів та наявність спільних туристичних ініціатив сприяють активному обміну туристичними потоками, зокрема у сфері культурного, гастрономічного та екологічного туризму, що дає змогу створювати нові комплексні туристичні продукти, орієнтовані на іноземних відвідувачів, які бажають ознайомитися з унікальними традиціями та природними багатствами обох країн [13].

Залучення міжнародних інвестицій є одним із ключових чинників розвитку туристичної індустрії Азербайджану, оскільки фінансові вливання у модернізацію інфраструктури, розвиток готельно-ресторанного бізнесу та створення нових туристичних продуктів сприяють підвищенню привабливості країни як туристичного напрямку, що в свою чергу сприяє зростанню кількості міжнародних відвідувачів та розвитку внутрішнього туристичного ринку. У рамках міжнародного співробітництва в Азербайджані реалізується низка інвестиційних проєктів, що передбачають як будівництво нових готелів світового рівня, так і розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, зокрема розширення міжнародного аеропорту Гейдар Алієв у столиці Баку, що є важливим вузлом для залучення туристів із різних кутків світу. Факторним аспектом міжнародної співпраці є розвиток туристичних кластерів, що включають спільні туристичні маршрути, інтегровані цифрові платформи для бронювання та планування подорожей, а також реалізацію міжнародних культурних та спортивних заходів, таких як Європейські ігри, Гран-прі "Формули-1" у Баку та міжнародні музичні фестивалі, що відіграють значну роль у популяризації Азербайджану як туристичного центру регіону [8].

Таблиця 1. Перспективні напрямки розвитку співпраці у туристичному секторі Азербайджану з Туреччиною і Грузією

Напрямок співпраці	Оцінювальна характеристика	Обсяг потенційних інвестицій	Вплив на розвиток туристичної сфери	Перспективи розширення співробітництва
Спільні туристичні маршрути	Висока привабливість для туристів, інтеграція регіональних маршрутів	80-100 млн дол. США	Збільшення туристичного потоку, розширення пропозицій	Розробка нових міжкраїнових туристичних пакетів
Інвестиції у готельну інфраструктуру	Потреба у збільшенні кількості якісних готельних комплексів	200-300 млн дол. США	Підвищення рівня обслуговування та комфорту для туристів	Будівництво нових готельних комплексів та курортів
Розвиток екологічного туризму	Зростаючий попит на екологічний та стійкий туризм	45-50 млн дол. США	Створення нових еко-маршрутів, залучення екотуристів	Залучення міжнародних екофондів та грантів
Культурний обмін і фестивалі	Підвищення культурної привабливості регіону через міжнародні заходи	15-20 млн дол. США	Збільшення культурного обміну, зростання інтересу до регіону	Організація спільних культурних фестивалів та подій
Модернізація транспортної інфраструктури	Необхідність покращення транспортного сполучення між країнами	150-200 млн дол. США	Спрощення логістики для туристів, збільшення відвідуваності	Розвиток залізничного та авіасполучення між країнами
Співпраця у сфері цифрового маркетингу	Використання цифрових платформ для залучення туристів	40-50 млн дол. США	Збільшення присутності країни у міжнародному онлайн-просторі	Впровадження штучного інтелекту для аналізу туристичних уподобань
Освітні програми та підготовка кадрів	Високий попит на кваліфіковані кадри у туристичній сфері	9-10 млн дол. США	Підвищення рівня професійної підготовки працівників галузі	Співпраця з провідними туристичними університетами світу

Джерело: сформовано автором на основі [14].

Одним із головних напрямів розвитку міжнародного співробітництва Азербайджану у сфері туризму є подальше поглиблення стратегічних партнерських відносин із Туреччиною та Грузією, оскільки ці країни не лише мають спільні історико-культурні зв'язки з Азербайджаном, а й виступають ключовими економічними союзниками, що сприяє формуванню єдиного туристичного простору на основі спільних проєктів та ініціатив, спрямованих на підвищення туристичного потоку та розвиток інтегрованих маршрутів, що поєднують туристичні можливості кожної з країн. Співробітництво з Туреччиною має особливо важливе значення з огляду на високий рівень розвитку туристичної інфраструктури цієї країни, яка є однією з провідних у світі за кількістю міжнародних туристів та рівнем доходів від туристичної галузі, що відкриває можливості для Азербайджану щодо запозичення найкращих практик у сфері управління туристичними потоками, маркетингових стратегій та створення комплексних туристичних послуг, що враховують сучасні потреби міжнародного ринку. Особливо перспективним є розвиток спільних паломницьких та культурних маршрутів, які включатимуть історичні та релігійні пам'ятки Азербайджану та Туреччини, що доз-

волять залучити туристів із країн Близького Сходу, Центральної Азії та Європи, зацікавлених у вивченні історичної спадщини тюркського світу (табл. 1).

Визначним компонентом міжнародної інтеграції туристичного сектору Азербайджану є активна взаємодія з міжнародними організаціями, які сприяють формуванню глобальних стандартів у сфері туризму, розробці стратегій сталого розвитку та просуванню національних туристичних брендів на міжнародному ринку, що дозволяє підвищити впізнаваність країни серед іноземних туристів та забезпечити додаткові фінансові ресурси для розвитку інфраструктури та інноваційних технологій у сфері обслуговування туристів [5].

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку туристичної співпраці Азербайджану є створення туристичних кластерів, які дозволять не лише покращити якість туристичних послуг та сприяти залученню іноземних інвестицій, а й забезпечити комплексний розвиток регіонів, що мають туристичний потенціал, завдяки інтеграції різних секторів економіки, таких як транспорт, готельно-ресторанний бізнес, культурна спадщина та природоохоронні ініціативи. Формування туристичних

кластерів у співпраці з Туреччиною та Грузією дозволить створити унікальні туристичні маршрути, що охоплюють визначні історико-культурні місця, природні заповідники та сучасні туристичні комплекси, забезпечуючи привабливість регіону для міжнародних туристів та підвищуючи економічний потенціал туристичної галузі [1, с. 183]. Одним із таких перспективних кластерів є "Каспійсько-Кавказький туристичний маршрут", що об'єднує прибережні зони Азербайджану, гірські курорти Грузії та культурні об'єкти Туреччини, створюючи єдину туристичну екосистему, орієнтовану на залучення туристів з Європи, Азії та Близького Сходу [9].

Азербайджан, Туреччина та Грузія, маючи вигідне географічне положення, спільні культурно-історичні зв'язки та стратегічні економічні відносини, активно розвивають партнерство у сфері туризму, що відкриває нові можливості для створення спільних проєктів і туристичних маршрутів. Зокрема було відібрано шість перспективних проєктів співпраці у туристичному секторі між вказаними країнами.

1) "Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут" — створення спільного міждержавного туристич-

Таблиця 2. Показники оцінювання проектів співпраці у туристичному сектор між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією

Код показника (j)	Показник (X_j) співпраці у сфері туризму між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією	Вимірювання	Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут	Шовковий шлях 2.0: Відродження історичного маршруту	Чорноморсько-Каспійський круїзний блок	Кавказькі гірськолижні курорти	Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами	Каспійсько-Кавказький фестивалний альянс
X_{11}	Кількість освітніх закладів вищої та середньої професійної освіти, що здійснюють підготовку фахівців для туристичної галузі в рамках міжнародного співробітництва	од.	12	8	10	9	4	5
X_{12}	Число проведених міжнародних конференцій, форумів та семінарів, присвячених розвитку співпраці	од.	31	27	21	18	16	11
X_{21}	Чисельність працівників, зайнятих у сфері міжнародного туризму та обслуговування туристичних потоків у регіоні	чол.	7000	6300	5600	4900	4200	3500
X_{22}	Обсяг фінансування програм професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації та сертифікації кадрів для туристичного сектору в межах тристоронньої співпраці	тис. дол США.	2800	2520	2240	1960	1680	1400
X_{31}	Загальний обсяг туристичного потоку між країнами в межах міжнародних туристичних маршрутів та екскурсійних програм	тис. чол.	5600	4900	4200	3500	2800	2100
X_{32}	Частка доходів від міжнародного туризму у валовому регіональному продукті з урахуванням мультиплікативного ефекту	%	7,2	6,6	6	5,4	4,8	4,2
X_{33}	Частка витрат на дослідження та інновації у сфері міжнародного туризму у загальному обсязі фінансування туристичних програм тристороннього партнерства	%	3,6	3	2,4	2,16	1,8	1,56
X_{41}	Наявність регіональних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють транскордонну співпрацю у сфері туризму та рекреації	так = 1, ні = 0	1	1	1	1	1	0
X_{42}	Кількість чинних нормативно-правових документів, що регулюють міжнародне партнерство у туристичному секторі	од.	11	9	8	7	6	5
X_{43}	Кількість реалізованих спільних інвестиційних проєктів у сфері туристичної інфраструктури, рекреації та гостинності в рамках державно-приватного партнерства	од.	6	5	4	4	3	2

Джерело: розроблено автором.

ного продукту, що охоплює історичні та природні пам'ятки Баку, Батумі та Стамбула (PR);

2) "Шовковий шлях 2.0: Відродження історичного маршруту" — розвиток транскордонного туризму вздовж стародавнього Великого шовкового шляху, що проходить через територію Азербайджану, Грузії та Туреччини (OR);

3) "Чорноморсько-Каспійський круїзний блок" — запуск туристичних круїзів між портами Баку, Батумі та турецькими чорноморськими містами з акцентом на культурний та гастрономічний туризм (KR);

4) "Кавказькі гірськолижні курорти" — інтеграція зимових курортів Шахдага (Азербайджан), Гудаурі (Грузія) та Ерзурума (Туреччина) у єдину систему з трансферними маршрутами та спільними туристичними пакетами (ZR);

5) "Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами" — розробка механізмів для спрощеного перетину кордонів для туристів, що подорожують між Азербайджаном, Грузією та Туреччиною за єдиною туристичною візою або спеціальною програмою безвізового транзиту (LR);

Таблиця 3. Результати ранжування показників співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією

Блок 1		Блок 2		Блок 3			Блок 4		
R_{11}	R_{12}	R_{21}	R_{22}	R_{31}	R_{32}	R_{33}	R_{41}	R_{42}	R_{43}
1	2	2	1	2	1	3	1	2	3

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 4. Результати ранжирування блоків показників співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією

R_1	R_2	R_3	R_4
1	4	2	3

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 5. Розрахунок та нормування вагових коефіцієнтів (показників)

X_j	X_{11}	X_{12}	X_{21}	X_{22}	X_{31}	X_{32}	X_{33}	X_{41}	X_{42}	X_{43}
C_j	1	0,5	0,5	1	0,667	1	0,333	1	0,667	0,333
$\bar{C}_j$	0,7	0,3	0,3	0,7	0,3	0,5	0,2	0,5	0,3	0,2

Джерело: розроблено автором.

б) "Каспійсько-Кавказький фестивальний альянс" — проведення щорічних міжнародних фестивалів (музичних, гастрономічних, культурних) у трьох країнах з метою залучення міжнародних туристів та популяризації культурної спадщини проекту (IFR) [10].

Для визначення рівня ефективності та перспективності спільних проєктів співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією використовувалися комплексні дані, отримані з офіційних державних джерел, що охоплюють статистичну інформацію та аналітичні звіти про розвиток туристичної інфраструктури, міждержавні угоди, а також програми сприяння міжнародному туризму. Використання статистичних даних та офіційних програм сприяло отриманню цілісної картини про поточний стан та потенційні перспективи інтеграції туристичних ринків

зазначених країн, що дозволяє не лише оцінити вже реалізовані проєкти, а й визначити напрями для їхнього подальшого розширення та вдосконалення (табл. 2).

Такий підхід дозволяє не лише наочно продемонструвати значущість різних компонентів партнерства між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією, але й забезпечити можливість подальшого використання розробленої системи показників для аналізу аналогічних міжнародних ініціатив у сфері туристичної співпраці (табл. 3).

Аналогічним чином присвоєно ранги (R_i) блокам показників (R_{ij}).

Результати ранжирування представлені у табл. 4.

І. Збудуємо рейтинг проєктів співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією. На першому етапі проводиться розрахунок комплексного показника щодо кожного з чотирьох блоків. Було здійснено розрахунок вагових коефіцієнтів (C_j) за формулою (1):

$$C_j = 1 - \frac{R_j - 1}{K} \quad (1).$$

Визначимо нормування вагових коефіцієнтів ($\hat{C}_j$) показників кожного з 4-х Блоків за формулою (2).

$$\hat{C}_j = \frac{C_j}{\sum_{j=1}^n C_j} \quad (2).$$

Результати розрахунків представлені у табл. 5.

На другому етапі дослідження слід виконати розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного з порівнюваних проєктів, враховуючи всі показники, що входять до складу чотирьох основних блоків. Після цього необхідно визначити узагальнені показники для кожного проєкту, інтегруючи дані, отримані за всіма чотирма блоками.

Таблиця 6. Результати розрахунку вагових коефіцієнтів проєктів

Проект (i) / X_j	X_{11}	X_{12}	X_{21}	X_{22}	X_{31}	X_{32}	X_{33}	X_{41}	X_{42}	X_{43}
Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут	0,31	0,3	0,25	0,21	0,3	0,18	0,002	0,2	0,19	0,17
Шовковий шлях 2.0: Відродження історичного маршруту	0,09	0,11	0,17	0,37	0,15	0,28	0,28	0	0,125	0
Чорноморсько-Каспійський круїзний блок	0,17	0,09	0,14	0,22	0,1	0,02	0,005	0,2	0,125	0,33
Кавказькі гірськолижні курорти	0,09	0,22	0,08	0,05	0,06	0,03	0,001	0,2	0,31	0
Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами	0,14	0,09	0,18	0,1	0,14	0,15	0,002	0,2	0,125	0,17
Каспійсько-Кавказький фестивальний альянс	0,2	0,19	0,18	0,05	0,25	0,34	0,71	0,2	0,125	0,33

Джерело: розроблено автором.

Результати розрахунку вагових коефіцієнтів (C_{ij}), які характеризують кожен проект за показниками кожного з блоків, представлені в табл. 5 [13]. Сформовані коефіцієнти розраховані відповідно до формули (1), що враховує специфіку показників і дозволяє забезпечити об'єктивну порівняльну оцінку проектів у контексті їхнього внеску в розвиток співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією (табл. 6).

II. Розрахуємо узагальнений показник по кожному з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$) всередині кожного з 4-х блоків за формулою (3).

$$\bar{X}_{re} = \hat{C}_j \times C_j \quad (3).$$

2.1. Розрахований узагальнений показник по кожному з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$) всередині одного блоку:

$$\begin{aligned}\bar{X}_{PR} &= 0,31 \times 0,7 + 0,3 \times 0,3 = 0,307, \\ \bar{X}_{OR} &= 0,09 \times 0,7 + 0,11 \times 0,3 = 0,096, \\ \bar{X}_{KR} &= 0,17 \times 0,7 + 0,09 \times 0,3 = 0,146, \\ \bar{X}_{ZR} &= 0,09 \times 0,7 + 0,22 \times 0,3 = 0,129, \\ \bar{X}_{LR} &= 0,14 \times 0,7 + 0,09 \times 0,3 = 0,125, \\ \bar{X}_{IFR} &= 0,2 \times 0,7 + 0,19 \times 0,3 = 0,197.\end{aligned}$$

2.2. Розрахований узагальнений показник по кожному з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$) усередині 2-го блоку:

$$\begin{aligned}\bar{X}_{PR} &= 0,25 \times 0,3 + 0,21 \times 0,7 = 0,222, \\ \bar{X}_{OR} &= 0,17 \times 0,3 + 0,37 \times 0,7 = 0,31, \\ \bar{X}_{KR} &= 0,14 \times 0,3 + 0,22 \times 0,7 = 0,196, \\ \bar{X}_{ZR} &= 0,08 \times 0,3 + 0,05 \times 0,7 = 0,059, \\ \bar{X}_{LR} &= 0,18 \times 0,3 + 0,1 \times 0,7 = 0,124, \\ \bar{X}_{IFR} &= 0,18 \times 0,3 + 0,05 \times 0,7 = 0,089.\end{aligned}$$

2.3. Розрахований узагальнений показник по кожному з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$) усередині 3-го блоку:

$$\begin{aligned}\bar{X}_{PR} &= 0,3 \times 0,3 + 0,18 \times 0,5 + 0,002 \times 0,2 = 0,1804, \\ \bar{X}_{OR} &= 0,15 \times 0,3 + 0,28 \times 0,5 + 0,28 \times 0,2 = 0,241, \\ \bar{X}_{KR} &= 0,1 \times 0,3 + 0,02 \times 0,5 + 0,005 \times 0,2 = 0,041, \\ \bar{X}_{ZR} &= 0,06 \times 0,3 + 0,03 \times 0,5 + 0,001 \times 0,2 = 0,0332, \\ \bar{X}_{LR} &= 0,14 \times 0,3 + 0,15 \times 0,5 + 0,002 \times 0,2 = 0,1174, \\ \bar{X}_{IFR} &= 0,25 \times 0,3 + 0,34 \times 0,5 + 0,71 \times 0,2 = 0,387.\end{aligned}$$

Таблиця 8. Рейтинг проектів України за рівнем співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією

Ресстр (i)	$\bar{X}_{re}$	Місце у рейтингу
Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут	0,27411	2
Каспійсько-Кавказький фестивальний альянс	0,17233	3
Кавказькі гірськолижні курорти	0,15131	5
Шовковий шлях 2.0: Відродження історичного маршруту	0,1225	6
Чорноморсько-Каспійський круїзний блок	0,15237	4
Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами	0,2824	1

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 7. Результати розрахунку та нормування вагових коефіцієнтів для обраних блоків показників

X_i	X_1	X_2	X_3	X_4
C_i	1	0,25	0,75	0,5
$\hat{C}_j$	0,4	0,1	0,3	0,2

Джерело: розроблено автором.

2.4. Розрахований узагальнений показник по кожному з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$) усередині 4-го блоку:

$$\begin{aligned}\bar{X}_{PR} &= 0,2 \times 0,5 + 0,19 \times 0,3 + 0,17 \times 0,2 \times 0,191, \\ \bar{X}_{OR} &= 0 \times 0,5 + 0,125 \times 0,3 + 0 \times 0,2 \times 0,0375, \\ \bar{X}_{KR} &= 0,2 \times 0,5 + 0,125 \times 0,3 + 0,33 \times 0,2 \times 0,2035, \\ \bar{X}_{ZR} &= 0,2 \times 0,5 + 0,31 \times 0,3 + 0 \times 0,2 \times 0,193, \\ \bar{X}_{LR} &= 0,2 \times 0,5 + 0,125 \times 0,3 + 0,17 \times 0,2 \times 0,1715, \\ \bar{X}_{IFR} &= 0,2 \times 0,5 + 0,125 \times 0,3 + 0,33 \times 0,2 \times 0,2035.\end{aligned}$$

III. На третьому етапі дослідження необхідно виконати розрахунок узагальненого інтегрального показника для кожного з проектів, які порівнюються в рамках співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією індустрії гостинності. Перш за все, проводиться обчислення вагових коефіцієнтів для блоків показників відповідно до формули (4), яка враховує значущість кожного блоку в загальній структурі оцінювання.

$$C_i = 1 - \frac{R_i - 1}{K} \quad (4).$$

Після цього здійснюється нормування отриманих вагових коефіцієнтів з використанням формули (5), що забезпечує їх пропорційний розподіл і він є основою для врахування специфіки кожного блоку вже у фінальній оцінці (табл. 7).

$$\hat{C}_i = \frac{C_i}{\sum_{j=1}^n C_j} \quad (5).$$

IV. На четвертому етапі проводиться розрахунок комплексного показника для кожного з порівнюваних проектів ($\bar{X}_{re}$). На основі проведеного аналізу та отриманих результатів буде сформовано рейтинг досліджуваних проектів, який враховує критерій максимального значення інтегрального показника. Усі підсумкові результати аналізу, які представлені у таблиці 8, створюють міцну основу для комплексного оцінювання перс-

Таблиця 9. Підсумковий рейтинг відібраних проектів України

Місце у рейтингу	Ресстр (і)
1	Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами
2	Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут
3	Каспійсько-Кавказький фестивальний альянс
4	Чорноморсько-Каспійський круїзний блок
5	Кавказькі гірськолижні курорти
6	Шовковий шлях 2.0: Відродження історичного маршруту

Джерело: розроблено автором.

пективних проектів співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією, дозволяючи візуалізувати їхню роль у зміцненні регіональної інтеграції.

Представлені дані дають змогу визначити ключові напрями взаємодії країн-партнерів у сфері гостинності, оцінити їхній вплив на культурну взаємодію та розширення туристичних можливостей, а також спрогнозувати очікуваний ефект від реалізації спільних ініціатив у середньо- та довгостроковій перспективі. Визначимо рейтинг проектів за результатами методичного підходу по проведенню співпраці у туристичному секторі між Азербайджаном, Туреччиною і Грузією (табл. 9).

На основі проведеного аналізу було здійснено рейтингування перспективних проектів, що дозволяє визначити пріоритетні напрями співпраці між країнами-партнерами, а також оцінити потенціал кожного з них з точки зору соціокультурного та економічного впливу. За результатами методичного підходу найбільш перспективним проектом визначено "Туризм без кордонів: Спрощена подорож між трьома країнами", що відображає актуальну потребу у спрощенні процедур перетину кордонів для туристів і створенні єдиного туристичного простору. Інші проекти, зокрема "Каспійсько-Анатолійський туристичний маршрут", "Каспійсько-Кавказький фестивальний альянс" та "Чорноморсько-Каспійський круїзний блок", також демонструють високий потенціал у розвитку міжнародного туризму, об'єднуючи природні, історико-культурні та рекреаційні можливості країн-учасниць.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У ході проведеного дослідження виявлено, що міжнародне співробітництво між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією у сфері туризму відіграє ключову роль у формуванні єдиного туристичного простору, що сприяє залученню міжнародних туристичних потоків, посиленню економічної інтеграції та популяризації культурно-історичної спадщини регіону. Досліджено, що розвиток спільних ініціатив у галузі туризму дозволяє забезпечити модернізацію туристичної інфраструктури, розширити спектр наданих послуг, а також підвищити конкурентоспроможність туристичних продуктів на міжнародному ринку. На основі проведеного аналізу проаналізовано перспективні напрями розвитку співпраці між трьома країнами, серед яких визначено ключові ініціативи, спрямовані на інтеграцію туристичних маршрутів, розвиток інфраструктури гостинності, впровадження цифрових технологій у туристичну сферу, а також формування туристичних кластерів із залу-

ченням приватного капіталу та міжнародних організацій. У межах дослідження оцінено потенціал спільних інвестиційних проектів та їхній вплив на соціально-економічний розвиток регіону, що дозволяє визначити пріоритетні напрями державної підтримки та оптимальні механізми реалізації міждержавних туристичних ініціатив.

На основі проведених розрахунків обґрунтовано доцільність реалізації шести основних перспективних проектів у сфері туризму, які передбачають створення спільних туристичних маршрутів, розробку механізмів спрощення перетину кордонів для туристів, організацію міжнародних фестивалів та виставок, розвиток транс-кордонного екологічного туризму, інтеграцію гірськолижних курортів, а також запуск круїзних перевезень між трьома країнами. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що розроблено методику оцінювання ефективності міжнародної співпраці у сфері туризму між Азербайджаном, Туреччиною та Грузією на основі комплексного підходу, що враховує соціокультурні, економічні та організаційні аспекти реалізації туристичних ініціатив. Запропонована методика дозволяє не лише оцінити поточний стан туристичної співпраці, а й визначити оптимальні стратегічні напрями для її подальшого розвитку.

Література:

1. Алієва І. Ш. Проблеми професійної освіти у сфері туризму Азербайджану. Економічний вісник Донбасу. 2017. № 4 (50). С. 182—184.
2. Білалов І. Оцінка ефективності цифрових маркетингових кампаній у розвитку туризму в Азербайджані. Науково-теоретичний альманах Грані. 2024. № 27 (3). С. 172—177. DOI: <https://doi.org/10.15421/172467>.
3. Гусейнов Н. Р., Алієв Ш. Т. Актуальні проблеми і тенденції розвитку інфраструктури туристичних підприємств Азербайджану. Scientific Collection "InterConf". 2024. № 190. С. 18—25. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5505>.
4. Лісовська М. М. Політика туристичного брендингу країн Закавказзя. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 1 (9). С. 110—125. DOI: 10.29038/2524-2679-2021-01-110-125.
5. Abdullayeva S. H. Developmental problems of rural tourism in Azerbaijan. Economy and Society. 2024. no (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-49>
6. Aliyev, Sh. T., Babayev F., Gafarli G., Galandarova U., Balajayeva T. Economic security of regions: A prerequisite for diversifying the Azerbaijan economy. Journal of East European and Central Asian Research (JEECAR). 2023. September. Vol. 10 No. 5 (2023), p. 827—840. <http://dx.doi.org/10.15549/jeecar.v10i5.1480>.

7. Azerbaijan Statistical Information Service. Trip distribution of foreign nationals and stateless persons arriving in the country and Azerbaijani citizens going abroad. URL: https://www.azstat.gov.az/portal/tblInfo/TblInfoList.do?vw_cd=MT_ATITLE#

8. Azerbaijan Tourism Board. Slow Food Travel Azerbaijan. URL: <https://azerbaijan.travel/tourism-developmentstrategy/slow-food-travel-azerbaijan>

9. Destination Management Organisations in Azerbaijan. Azerbaijan Tourism Board. URL: <https://www.tourismboard.az/dmo>

10. Gecikli R. M., Turan O., Lachytova L., Dagli E., Kasalak M. A., Ugur S. B., Guven Y. Cultural Heritage Tourism and Sustainability: A Bibliometric Analysis. Sustainability. 2024. no 16 (15). P. 6424. <https://doi.org/10.3390/su16156424>

11. Nizhaieva V., Liganenko M., Muntyan I., Ohienko M., Goncharenko M., Nazarenko O. Balancing interests in the field of tourism based on digital marketing tools. Journal of Information Technology Management. 2022. No 14. P. 59—77. doi:10.22059/jitm.2022.88875

12. Strategic Roadmap for the Development of Specialized Tourism Industry in the Republic of Azerbaijan. URL: <https://monitoring.az/assets/upload/files/d53a6f3606f2ec987a4084ee6664380e.pdf>

13. World travel and tourism council — WTTC. URL: <https://www.wttc.org/>

14. Ye J., Qin Y., Wu H. Cultural heritage and sustainable tourism: unveiling the positive correlations and economic impacts. Current Psychology. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-024-07070-6>

References:

1. Aliyeva, I. Sh. (2017), "Problems of vocational education in the tourism sector of Azerbaijan", Economic Bulletin of Donbas, vol. (4) 50, pp. 182—184.

2. Bilalov, I. (2024), "Evaluation of the effectiveness of digital marketing campaigns in the development of tourism in Azerbaijan", Scientific and Theoretical Almanac Grani, vol. 27 (3), pp. 172—177. <https://doi.org/10.15421/172467>

3. Huseynov, N. R., & Aliyev, Sh. T. (2024), "Current issues and trends in the development of the infrastructure of tourism enterprises in Azerbaijan", Scientific Collection "InterConf", vol. 190, pp. 18—25, available at: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5505> (Accessed 25 Jan 2025).

4. Lisovska, M. M. (2021), "Tourism branding policy of the South Caucasus countries. International Relations", Social Communications and Regional Studies, vol. 1 (9), pp. 110—125. DOI: 10.29038/2524-2679-2021-01-110-125.

5. Abdullayeva, S. H. (2024), "Developmental problems of rural tourism in Azerbaijan" Economy and Society, vol. 63. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-49>

6. Aliyev, S. T., Babayev, F., Gafarli, G., Galandarova, U., & Balayeva, T. (2023), "Economic security of regions: A prerequisite for diversifying the Azerbaijan economy", Journal of East European and Central Asian Research (JEECAR), vol. 10 (5), pp. 827—840. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v10i5.1480>

7. Azerbaijan Statistical Information Service (2024), "Trip distribution of foreign nationals and stateless persons arriving in the country and Azerbaijani citizens going abroad", available at: https://www.azstat.gov.az/portal/tblInfo/TblInfoList.do?vw_cd=MT_ATITLE# (Accessed 25 Jan 2025).

8. Azerbaijan Tourism Board. (2024), "Slow Food Travel Azerbaijan", available at: <https://azerbaijan.travel/tourism-developmentstrategy/slow-food-travel-azerbaijan> (Accessed 25 Jan 2025).

9. Destination Management Organisations in Azerbaijan (2025), "Azerbaijan Tourism Board", available at: <https://www.tourismboard.az/dmo> (Accessed 25 Jan 2025).

10. Gecikli, R. M., Turan, O., Lachytova, L., Dagli, E., Kasalak, M. A., Ugur, S. B., & Guven, Y. (2024), "Cultural Heritage Tourism and Sustainability: A Bibliometric Analysis", Sustainability, vol. 16 (15), 6424. <https://doi.org/10.3390/su16156424>

11. Nizhaieva, V., Liganenko, M., Muntyan, I., Ohienko, M., Goncharenko, M., & Nazarenko, O. (2022), "Balancing interests in the field of tourism based on digital marketing tools", Journal of Information Technology Management, vol. 14, pp. 59—77. doi:10.22059/jitm.2022.88875

12. President of the Republic of Azerbaijan (2016), "Strategic Roadmap for the Development of Specialized Tourism Industry in the Republic of Azerbaijan", available at: <https://monitoring.az/assets/upload/files/d53a6f3606f2ec987a4084ee6664380e.pdf> (Accessed 25 Jan 2025).

13. World travel and tourism council — WTTC, (2023), available at: <https://www.wttc.org/> (Accessed 25 Jan 2025).

14. Ye, J., Qin, Y., & Wu, H. (2024), "Cultural heritage and sustainable tourism: unveiling the positive correlations and economic impacts", Current Psychology. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-024-07070-6>

Стаття надійшла до редакції 05.02.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663